

M Ū V É S Z E T

JÓZSA T. ISTVÁN

A kép pillanata

MIKLOSOVITS LÁSZLÓ ARANY-ILLUSZTRÁCIÓIRÓL

Lem felháborodottan reklamált, mert „nem ismerte fel” regényének szövegét Tarkovszkij *Solaris* című filmjében.

Irodalmi és képi nyelv viszonyát elsősorban az az immár sokszázados igyekezet jellemzi, hogy a művészek folyamatosan „meg akarták tisztítani” a művészetet az irodalomtól. Egyes nézetek szerint az impresszionizmusnak sikerült a legpikturálisabb képeket felmutatnia, benyomások megragadására törekedvén, teljességgel sikerült száműzniük a történetet, magukat a szavakat. A viszony sajátos esete az illusztrálás, hiszen a képzőművész alapállása gyökeresen módosul, és egyedi esetenként változóan, a személyes alkotói magatartás oldja fel a fenti ellentmondást. Alkotói szemléletek állnak egymással szemben, összhangjuk meglete vagy hiánya alapvetően határozza meg a majdani műalkotást: ismerjük az író Lem és a filmrendező Tarkovszkij vitáját. A vers-illusztrálás nyilván régebbi hagyományra tekint vissza, és ha konkrétan Arany János költészetéhez kell kapcsolódnunk, akkor további versillusztrálási hagyományokkal kell számolnunk. Keresztury Dezső így foglalja össze azokat: „Miután Greguss Ágost megalkotta az »Arany balladái«-nak nevezett csoportozatot, »a ballada Shakespeare-jének« halhatatlan művét: ezt adták ki talán leggyakrabban a kiadók, ezeket a könyveket illusztrálták legszívesebben. Kialakult így – főként az igen hatásos és igen népszerű Zichy-illusztrációk nyomán – egyfajta színházias, drámailag jelenetezett, romantikusan realista illusztrálási hagyomány, amelyben igen fontos szerep jutott a balladás feszültségnek, félhomálynak, az alakok, helyzetek életképszerű elrendezésének. Az előadásmód persze változott az illusztrátorok ízlése, tehetsége szerint, de mindig megőrzött valamilyen valóságidéző alapszínezetet. Főként a jelmezek cserélődtek, aszerint, amint a népről és a történelemről kialakult szemléletmód változott. Így lett például a farkaskaland pórshanc-Herkules Toldijából a századforduló magyar férfieszményét megtestesítő dalia. Arany líráját csak lassan kezdték megközelíteni az illusztrátorok: előbb meg kellett haladniuk az életképszerű hangulatidézéseket, túl kellett lépniük a valóság égi mását lefényképezni vágyó célokon.”

Miklosovits László Arany-illusztrációi esetében szakít a fenti hagyománnyal, nem a versben szavakkal leírt jelenetet rajzol meg szövegűen, nem „teszi át egy az egyben” képi nyelvre az eseményt, hanem kész alkotásának világa, összhatása egyedi módon új-rateremtve közvetíti a költő érzelmeit és gondolatait. Lásd Szabó Lőrinc Shakespeare-fordításait: olykor nincs egyetlen közös szó sem az eredeti és a fordított versszövegben, a szonett mégis igazán Shakespeare-é, és ne feledjük, jobbat azóta sem tett le az asztalra senki. A magyarországi grafikus módszerre Fellinit idézi, irodalmi művek képi nyelvre átültetésével kapcsolatban ugyanis ő tette fel a kérdést: mit veszünk át az irodalomból?

Helyzeteket – válaszolt. A többi a teljesen önálló képi nyelv törvényeitől függ. „Illusztráció” – Miklosovits László grafikái a szó elsődleges értelmében illusztrációk, ugyanakkor amennyivel túllépnek a hagyományos értelmezés határain, már nem azok. Ez a szükséges fölösleg érdekel bennünket elsősorban, ez ragadja meg a befogadó figyelmét. Grafikai eszköztára a hagyományos – a vonal, a folt –, de nem hagyományos értelemben használja azt. A grafikus így már nem is annyira „illusztrátor” a szó elsődleges értelmében, az feltételez egy bizonyos fajta és bizonyos fokú szöveghűséget, automatizmust, urambocsá' felszínességet. Rajzai önálló műalkotások.

Családi kör, A walesi bárdok, V. László, Ágnes asszony, Gilinder, Az örökség, Mátyás anyja, Tetemrehívás, A fülemüle, Vörös Rébék, Szondi két aprója, Hídavatás, Őszikék, Rendületlenül – kompozíciók, melyek szemléletükben ötvözik a nép-nemzeti hagyományt, a népi és történelmi életképek hagyományait, a képek átfedésében pedig a 19. és 20. századvégi művészetszemléletet. Alkotójuk túllép és teret nyit azon a határon, ahol Arany versvilága még felismerhető, a tárgyi kellékrend, a nélkülözhetetlen anyagi alap, sőt olykor csupán apropó a mű erőterének kiépítéséhez. Itt van, persze, Arany, a lírikus, az epikus, a borongó, megragadható rezignációja, nosztalgiája, népi humora és észjárása, anekdotázó hangneme, komikum, drámaiság, tragikum – és persze ironia árad a képekből. A grafikus ráérezett, mire is kell alapoznia e költészet esetében: az életműben fokozatosan felerősödő látomásos jellegre. A grafikák mégsem szürrealisták, hiszen először is nem az az automatizmus az alapjuk, amelyet Breton meghatározott. Adottak, konkrétak, előzetesen meghatározottak a történet tér- és időbeli keretei, a szemlélyek, a tárgyi kellékek, a látvány nem „valóság fölötti” világ, nagyon is konkrét – bár nem realista. A művész a rész és egész viszonyát bontja meg, egyik fő eszköze a metonímia, ezzel a sejtetés – képvilága kapcsolódik a versekéhez. Nem kevésre vállalkozik: egy egész történetet mond el egyetlen pillanatban. Úgy konkretizálja a képek gondolati terét, hogy halmazza a perspektívákat, ezzel megbontja az idő linearitását: a kép pillanata szintetikus idő. Az a pillanat, amelyben az idősíkok egymásravetítésével az egész eseménysor összefut, így kötődik a műhöz, a költő világához, a múlthoz, és saját közönségéhez, jelenéhez. Összeköti a múlt századi költő műhelyét – a kortárs grafikuséval.

A vonalak – a mögöttes, a tulajdonképpen átvett gondolatok erőtere a vonalvezetésben konkretizálódik. Már-már a gesztusok erejével futnak, spontaneitásuk, könnyedségük tovább hangsúlyozza a kép pillanatszerűségét. A finom, kiérlelt, jól komponált vonalrajz ugyanakkor kiegészítve, ellentétbe állítva a tömört, fekete foltokkal, nemcsak felidézti a versekből ismert lírát és drámaiságot, hanem már „helyzeti energiával” bír. Életesen spontánul tárul elénk Arany modernsége, sőt posztmodernsége, de inkább a létezés általa megragadott tragikuma. Költészetének átélésében és „illusztrálásában” ilyen mélyre szállt alá és ilyen magasra emelkedett a grafikus. Az élet azon határáig, ahol az egyszerre magyar és univerzális, ahol az anyagi hordozók okán még adott a partikularitás, és ahol már az egyetemes emberi érzelmek világában járunk. Ne Arany univerzalizitását keressük a képekben, azt a versekben kell átélnünk. A grafikus munkáját éljük, azt a világot, amelyet megteremtett az átvett helyzet alapján.